

Te simpel taalgebruik in vmbo-materiaal werkt niet

Jip en Janneke

Uit een onderzoek over het taalgebruik in lesmateriaal voor vmbo-leerlingen concludeert neerlandica Jentine Land dat simpel taalgebruik de lesstof voor hen niet begrijpelijker maakt.

“De uitkomst verbaast me niet”, zegt Roos Scharren, projectmanager bij het Ontwikkelcentrum. Ze reageert op de berichtgeving over een onderzoek bij de Universiteit Utrecht. Jentine Land, neerlandica, concludeert in haar promotieonderzoek dat simpel taalgebruik lesstof niet begrijpelijker maakt voor vmbo-leerlingen. Land promoveerde 13 februari op het onderwerp. Vanuit onderwijs en van docenten kreeg ze veel reacties. Erkenning voor haar conclusie dat juist verbindingswoorden van belang zijn voor tekstbegrip en ook waardering voor haar praktijkonderzoek. Goed dat er eens wordt gekeken naar hoe teksten overkomen.

In de publiciteit rondom het proefschrift duiken termen op zoals nijntjetaal of jip-en-janneketaal. Die laatste uitdrukking wordt sinds 2002 gebruikt om kinderlijk taalgebruik van volwassenen aan te duiden. Korte zinnen, geen moeilijke woorden, concrete begrippen en weinig of geen verbindingswoorden of structuuraanduidingen (connectieven in wetenschappelijk taalgebruik) zoals maar, nadat, bijvoorbeeld, omdat, tenzij, samengevat of ten slotte.

Simpel taalgebruik zou de lesstof voor vmbo-leerlingen niet begrijpelijker maken

Jip en Janneke

‘Ik vind dat men Annie Schmidt onrecht doet met die uitdrukking jip-en-janneketaal. Ze schreef mooie zinnen in uitstekend Nederlands. Uiteraard ben ook ik een tegenstander van geforceerde ‘vereenvoudiging’ van leerboeken, zeker nu blijkt dat dit niet werkt. Maar wanneer die boeken iets van de stijl en woordkeuze van de schrijfster van ‘Jip en Janneke’ zouden overnemen, zou dat beslist geen kwaad doen.’ Een reactie op de publiciteit rondom het onderzoek op de site van Beter Onderwijs Nederland

Wat blijkt? Vmbo-leerlingen kunnen heel goed en zelfs beter ‘gewone’ teksten lezen, dan versimpelde teksten. “Je hebt ze nodig, die verbindingswoorden”, zegt Land. “Je moet zorgen dat verbindingen expliciet worden gemaakt en dat leerlingen die ook begrijpen. Een docent moet daar aandacht aan besteden.” Ze trok haar conclusies uit een leesonderzoek onder tweedeklassers van verschillende vmbo-scholen. Ze kam ook op het Wellantcollege in Amsterdam. Ze analyseerde er echter vooral boeken voor geschiedenis, aardrijkskunde, economie en wiskunde.

Opgeleukt

Er is lang niet veel aandacht geweest voor hoe leerlingen de stof in lesboeken verwerkten en wat ze van het materiaal vonden. Lesboeken, het knip- en plakwerk van docenten of de uitgaven van professionele uitgevers, waren saai. “Een paar decennia geleden kreeg je lap-pen tekst”, zegt Land. Zonder veel plaatjes of lucht. “Daarna kwam de differentiatie. Vanuit de theorie: hoe minder je gelijktijdig presenteert, hoe beter je dat kunt verwerken.” Hoe korter de zin, hoe beter. Er werd ook gezocht naar aansluiting bij niveau en leefwereld van leerlingen. Dat is mogelijk doorgeslagen, bevestigt ze. Een aanpak was ook opvoeren van een personage met het idee dat het leuker is om te lezen over een leeftijdsgenootje die allerlei dingen beleeft. Bijvoorbeeld Karel-tje die bij de Batavieren op bezoek gaat of in een Middeleeuwse stad woont. Jopie die de boer gaat helpen of Martine die een tuin aanlegt. Evenmin effectief voor het begrip, aldus Land. In elk geval doet het niet wat de makers hopen en verwachten. Vmbo-leerlingen begrijpen zulke teksten niet beter dan ‘saai’ teksten zonder perso-

nages of leuke beschrijvingen. Ze vinden het misschien wel leuker om te lezen, maar ze onthouden juist de saaiere teksten beter dan de opgeleukte.

Fictief

Hoe zit dat bij het Ontwikkelcentrum? Roos Scharren is vanwege haar promotieonderzoek in de taal filosofie, heel geïnteresseerd in wetenschappelijk onderzoek rondom taalgebruik. Ze heeft zich voor het Ontwikkelcentrum onder andere beziggehouden met lesmateriaal voor de lagere niveaus (vmbo, de leerwegondersteunende opleiding, mbo-niveau 1, praktijkonderwijs). “Het is een goede zaak dat onderzocht wordt hoe het lesmateriaal overkomt”, vindt ook zij. “Korte zinnen waar alle verbindingen uit weggesnoeid zijn? Nee”, zegt ze. “Ik heb ons lesmateriaal erop nagekeken. We maken kortere zinnen, maar wel met verbindingswoorden. Ook het stijlmiddel dat je een fictief persoon opvoert die allerlei dingen beleeft, gebruiken we niet. Ik voel me dus niet geroepen om ons beleid voor vmbo-lesmateriaal aan te passen.”

Kinderachtig

Het onderzoek gaat vooral over tekst en taalgebruik, maar, zegt Scharren, “er spelen wel meer dingen om een tekst begrijpelijk te maken. Zoals afbakening, beeldkeuze en de vormgeving.” Dat erkent ook Simon Blaauboer, team-leider bij Clusius College in Schagen. “Taalgebruik is voor mij niet het belangrijkste criterium”, zegt hij. “Ik kijk voor de beoordeling van lesmateriaal eerder naar opmaak, naar de verhouding van tekst en plaatjes en of de teksten niet te lang zijn. En ik vind het ook prettig als bepaalde kernbegrippen bijvoorbeeld in de kantlijn nog toegelicht worden.” Hij heeft zich wel eens uitgesproken over ‘jip-en-janneketaal’ in het vmbo-materiaal van het Ontwikkelcentrum. “Zo van: Marietje zit op een heuvel. Jan-tje komt erbij.” Maar, zegt hij, dat was het oude materiaal. Dat was soms nogal kinderachtig. In de nieuwe versie van het Ontwikkelcentrum zijn de teksten veel volwassenere. Niet alle leraren zijn misschien even enthousiast, maar ik ben positief; ik vind het prima materiaal.” Het gaat bij dit materiaal om de vmbo-leerjaren 3 en 4, en PSO-modules.

“Goede foto’s, goed taalgebruik”, zegt Blaauboer. “Het is goed te begrijpen.” Simpel taalgebruik is geen criterium om voor een methode te kiezen, bevestigt Edith Bodes, docent Nederlands in Schagen. “Belangrijker is de onderwerpkeuze (komen er de dingen in voor die van belang zijn voor het examen) en de lay-out. Is het niet te druk, is het overzichtelijk?”

Bovendien, voegt ze eraan toe, “misschien kun je taalgebruik wel versimpelen, maar dan lopen ze er op het mbo weer tegenaan.” Een ander punt is dat te veel versimpelde teksten ook voor leerlingen bevestigend kunnen werken dat ze ‘dom’ zouden zijn.

Voice-over

Hoe dan ook wordt de doelgroep meer gehoord. Scharten: “Wij betrekken allerlei personen bij de ontwikkeling van

materiaal. Redacteurs, onderwijskundigen, vormgevers en docenten. We testen het materiaal uit op de doelgroep en doen aanpassingen als dat nodig is. Dat zou je kleinschalig onderzoek kunnen noemen.”

Dat heeft bijvoorbeeld bij educatieve filmpjes, over de uitvoering van beroepshandelingen, tot aanpassingen geleid. “Daar zit een voice-over in die uitlegt wat je moet doen. De reactie van leerlingen was: we willen in de voice-over niet alleen horen hoe het moet, maar ook waarom we het zo moeten doen.”

Land gaat verder met onderzoek naar de effecten van stijlkenmerken op lezen en begrip. “Ik wil ook naar andere genres kijken, zoals kranten en literaire boeken. Die worden soms herschreven voor zwakke lezers, laatst bijvoorbeeld ‘Twee vrouwen’ van Harry Mulisch. Ik wil ook

naar leesstrategieën kijken, oogbewegingen bijvoorbeeld. Dan zou ik meer kunnen zeggen over waarom een tekst overkomt of juist niet.”

Ja, erkent ze. “Je hebt veel verschillen bij vmbo’ers. Je kunt niet generaliseren. Maar je kunt wel iets zeggen over hoe teksten overkomen. En er is misschien ook bewustwording dat je niet zomaar een tekst kunt schrijven. Je moet wel nadenken over hoe het gelezen en begrepen wordt.”

Het proefschrift van Jentine Land, ‘Zwakke lezers, sterke teksten? Effecten van tekst- en lezerskenmerken op tekstbegrip en tekstwaardering van vmbo-leerlingen’, is uitgegeven bij Eburon. □